

Т.В.Місяць,

Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВКЛЮЧЕННЯ УКРАЇНИ У СВІТОГОСПОДАРСЬКІ ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

У статті порушуються актуальні питання входження України в глобальний економічний простір. Розглянуто загальні риси геополітичного положення та напрямки інтеграції зовнішньоекономічної діяльності України. Проаналізовано позицію України щодо участі в таких інтеграційних об'єднаннях як Європейський Союз та Єдиний економічний простір.

In the article the pressing questions of including of Ukraine are affected in global economic space. The general lines of geopolitical position and directions of integration of foreign economic activity of Ukraine are considered. Position of Ukraine is analysed in relation to participating in such integration ob'ednannyakh as European Union and Unique economic space.

Оскільки Україна посідає одне з чільних місць у світі за показником відношення обсягу зовнішньоторговельного обороту до ВВП, тобто вагома частка українського бізнесу так чи інакше пов'язана із зовнішньоекономічними операціями, тому необхідність участі у світогосподарських інтеграційних процесах привертає до себе підвищену увагу.

Розуміння характеру та особливостей даного процесу в загальному контексті світових перетворень є необхідним для вироблення зваженої стратегії щодо участі в цих інтеграційних процесах, що й зумовлює постановку проблеми та актуальність теми дослідження.

Особливостям інтеграції України в глобальний економічний простір приділяється значна увага, про що, зокрема, свідчить аналіз публікацій. Різні аспекти даної проблеми розглянуті в роботах таких науковців, як: А.Гальчинський [1], С.Пирожков [2], Н.Работяжев[3], П.Черник [4] та інших.

Оскільки для України на сьогоднішній день актуальною є проблема визначення національних інтеграційних пріоритетів і чимало питань має дискусійний характер, в тому числі проблема доцільності входження в ЄС чи ЄЕП, то сучасний стан наукової розробки окресленої проблеми зумовлює необхідність подальшого їх вивчення.

Метою статті є визначення сутності та особливостей взаємодії України з ЄС та інтеграційним угрупованням країн колишнього СРСР на прикладі ЄЕП як провідними носіями інтеграційних економічних тенденцій нашої держави.

Інтеграційні процеси – універсальна закономірність сучасної епохи, яка проявляється як у середовищі національних економік, так і в сфері міждержавних відносин. Якщо ігнорувати дані тенденції та розраховувати на свої сили, Україна ризикує відкотитися в табір відсталих в економічному та науково-технічному відношенні країн. Вихід один – економічна інтеграція з нашими сусідами.

В сучасних умовах, значно збільшилася широта вибору зовнішньополітичних рішень, але незбагненно збільшилась і відповідальність за правильність вибору, який би відповідав стратегічним національним інтересам. В інтеграційному процесі велику роль відіграють закони геополітики держав. Відносно України це, за словами П.Черника:

Ї розташуванням у глобальному поясі найвищого політичного та соціально-економічного розвитку. Україна розміщена в центральній частині цієї смуги. У світовому масштабі на високорозвинені країни північної півкулі припадає 750 млн. населення (приблизно 15% світу), виробництва ВВП – 16,3 трлн. дол. (78,8%). Вплив розміщення в цій зоні підсилюється тим, що Україна перебуває в зоні інтересів трьох найбільш потужних центрів сили – США, Західної Європи (які на даний час представляють все більш окреслену євроатлантичну спільноту) та Росії;

Ї відношенням до цивілізаційних угруповань. Територією України проходять так звані «розломи» між західнохристиянським, східнохристиянським та ісламським цивілізаційними угрупованнями, що, безумовно, має позначатись на її зовнішній політиці. Вплив цього явища яскраво виражається в орієнтаціях різних регіонів нашої держави.

Ї перебуванням України в системі країн Євразійського континенту. Україна розташована на геополітичній осі цього континенту, яка з'єднує європейську і азіатську системи. Також Україна входить у так званий євразійський діаметр (Португалія (або Ірландія) – Франція – Німеччина – Польща – Україна – Росія – Китай – Бірма – Таїланд – Малайзія – Сінгапур.

Ї серединним положенням України між європейською (євроатлантичною) зоною інтеграції та Росією, що відображається у ставленні до таких організацій як ЕС, СНД, НАТО, Ташкентський пакт тощо.

Ї важливістю функцій комунікаційної ланки між розвинутим європейським регіоном і багатими на ресурси регіонами Близького і Середнього Сходу, Кавказу і Середньої Азії (на позицію в останньому регіоні великий вплив має зростаючий китайський центр сили) [4, с.23].

Сьогодні в українському економічному та політичному середовищі явно переважають дві протилежні точки зору щодо подальшого розвитку економіки держави. Перша – інтеграція України з Росією, участь України у проекті єдиного економічного простору (ЄП-Україна, Росія, Білорусія, Казахстан), який з самого початку викликав і продовжує викликати неоднозначні, іноді діаметрально протилежні оцінки його економічних цілей, природи, параметрів здійснення і можливих наслідків. Друга – інтеграція України в Європейський простір, здобуття повноправного членства в Європейському Союзі і підпорядкування цій меті всіх інших напрямів зовнішньоекономічної політики, включаючи відносини з Росією. Незважаючи на суперечливість цих напрямків ми маємо справу з економічною інтеграцією.

Існує у межах даного аналізу ще один підхід таких дослідників як С.Пирожков, І.Малярчук та ін., які вбачають альтернативну концепцію – одночасну інтеграцію України в ЄС і ЄП. Територіальне, географічне положення нашої країни зумовляють розробку таких механізмів та форм, що відповідають бігравітаційній моделі. Дану модель, наприклад, в свою чергу використала Великобританія у процесі взаємодії з європейськими регіональними структурами ЄС та ЄАВТ у 60-70 роках 20 століття. Нині багато учасників таких міжнародних економічних угруповань, як НАФТА, ОЧЕС, АТЕС є членами кількох торговельних блоків. Подібний статус не суперечить нормам і правилам ГАТТ\СОТ та іншим правовим міжнародним угодам[2;19].

Взаємодія України з двома головними регіональними об'єднаннями ЄС та ЄП – це близько 2\3 вітчизняного товарообороту, але звичайно, що економічний потенціал ЄС як за головними кількісними, так і за якісними параметрами істотно переважає відповідні показники ЄП. З погляду на це, гравітаційне поле ЄС має потенційно більшу притягальну силу, ніж ЄП. Проте існуючі у Європейському Союзі економічні, політичні технологічні, інституціональні та інші «фільтри» утримують його

господарські зв'язки з Україною на досить слабкому інтеграційному рівні.

Оцінюючи перспективи членства України в ЄС, голова ради з питань етнопонаціональної політики при Президентові України Удовенко Г. відмічає, що ми маємо багато позитивних зрушень у впровадженні взаємовигідної співпраці між двома сторонами. Ринок Євросоюзу для нашої країни не менш, а можливо, і більш важливий, ніж ринок Росії. Водночас, вимоги до українських товарів у ЄС значно вищі, ніж російські та українські стандарти, які є приблизно однаковими. Тож, здавалося б, що нам легше торгувати з Росією, однак, на жаль, не лише економічні чинники нині впливають на розвиток цієї співпраці. Наприклад, хоч поки і непомітно, російсько-українська молочна війна, тоді як у країні Євросоюзу ми одержали право вільно експортувати молоко та молочні продукти, що вже є досягненням і визнанням якості нашої продукції. Експорт продукції текстильної промисловості на ринки ЄС також вноормований, що є результатом спокійної, цілеспрямованої, аполітичної діяльності та співпраці. Маємо й багато інших досягнень, але цього мало. Сьогодні очевидно, що загальний товарообіг між Україною і Росією – з одного боку, та Україною і ЄС – з іншого боку, приблизно знаходиться на однаковому рівні [5;4].

Попри багатовекторну політику, в кінці 90-х років Україною був взятий курс на інтеграцію в європейські структури. Сучасні владні сили, тобто президент країни Ющенко В. та прем'єр-міністр Ю.Тимошенко однозначно орієнтовані на євроінтеграцію, хоча їхні погляди дещо різняться: якщо президент є радикалістом західного напрямку, то прем'єр-міністр є популістом та прагматиком, яка і підкреслює свій європеїзм, але виступає в цьому питанні за суттєву поступовість. Тобто ми бачимо, що для української правлячої еліти інтеграція в «Об'єднану Європу» представляється найбільш ефективною моделлю розвитку сучасної цивілізації, в якій динамічна економіка та технологічний прогрес гармонізовані з підвищенням стандартів життя. Європейська інтеграція України, як підкреслює Ю.Тимошенко, дозволила б створити ще одну торгову противагу російському експансіонізму, оскільки, розширивши єдиний ринок на схід так, щоб він включав Україну, Євросоюз змістив би ваговий центр торгових відносин регіону [3, с.80].

Нещодавно Україна отримала новий інструментарій європеїзації – започатковану в Празі ініціативу «Східне партнерство». Нагадаємо, що влітку 2008 р. Європейська Рада розглянула проект Східного партнерства, ініційований Польщею, за підтримки Швеції. За задумом Ради Східне партнерство повинно доповнити інші пропозиції щодо розвитку субрегіонального співробітництва ЄС з сусідніми країнами – Північний вимір та Середземноморський союз.

У Європейській комісії вважають, що за даних умов Україна отримує у «Східному партнерстві» найкращу пропозицію. Про це зазначила під час брифінгу у травні 2009 року з українськими журналістами комісар ЄС з питань зовнішніх відносин та Європейської політики сусідства Беніта Ферреро-Вальднер. Відповідаючи на запитання щодо того, за яких умов Україна може отримати перспективу членства в ЄС, вона сказала: «Реальність така, що на даному етапі ні Україна, ні члени ЄС не готові до цього. Я завжди говорила, що майбутнє не можна передбачити. Країни — члени ЄС у майбутньому можуть змінити позицію, але саме на цьому етапі це все одно, що стукати у двері, коли ви знаєте, що отримаєте відповідь «ні». Це неправильний підхід. Використовуйте те, що ви маєте. Перед вами величезна пропозиція — «Східне партнерство». Це справді добра пропозиція, і ми почали з Україною готувати угоду про асоціацію, угоду про розширену зону вільної торгівлі, мобільність, угоду про спрощення візового режиму. Все це є тут. І тепер потрібно це використовувати й імплементувати [6, с.80].

Тільки час покаже, як Україна використає запропонований ЄС механізм співпраці. Однак, мабуть, чи не найважливішим є те, що в Україні, здається, остаточно зрозуміли, що зараз і мови не може бути про перспективу членства в ЄС. Отже, акцент має робитися на тому, як якомога плідніше використати набір інструментів «Східного партнерства» для реального наближення України до Європейського Союзу.

Що ж до іншого важливого напряму інтеграційних зусиль України є участь у реалізації проекту щодо створення інтеграційного угруповання країн колишнього СРСР – ЄПІ у складі Білорусі, Казахстану, Росії, України. Незважаючи на те, що у складі угруповання чотири країни, дискусія, що розгорнулася в Україні навколо участі в інтеграційному об'єднанні, сфокусувалася на

відносинах з Росією. Існує думка, що ЄЕП – це не що інше, як спосіб розбудови відносин України і Росії. Ця взаємодія, насамперед має набути форми повномасштабної зони вільної торгівлі без вилучень і обмежень. Хоча відомий дослідник даних процесів А Гальчинський., наприклад, вважає, що для Росії ЄЕП – це, насамперед геополітичний проект, який має на меті створення інтеграційного центру Євросходу, а відтак і утвердження статусу «Великої Росії» [1, с.162].

Відхід від зваженого аналізу “плюсів” і “мінусів” ЄЕП на угоду ефемерним політичним цілям фактично відсторонив вітчизняних політиків від участі у формуванні “правил гри” на цьому просторі. Дедалі більш прохолодним стає і ставлення офіційних кіл РФ до цього проекту, що дозволяє окремим експертам як в Україні, так і в Росії прогнозувати його швидкий занепад. Однак, аналізуючи значимість участі в ЄЕП для України, слід насамперед виходити з об’єктивного економічного значення для національної економіки торговельно-економічних стосунків з країнами-учасницями цієї організації.

Оскільки кроки України стосовно ЄЕП спрямовуються на побудову торговельно-економічних відносин на засадах, які б відповідали процесові створення спільного економічного простору, передусім зони вільної торгівлі Україна-ЄС, то цілком зрозуміло, що для нашої держави верхня межа співпраці у ЄЕП – це проста класична зона вільної торгівлі, режим якої не передбачає ні спільної зовнішньоторгівельної і митної політики щодо третіх країн, ні функціонування будь-яких наднаціональних органів. Дійсно, ці стосунки даються нам нелегко, були і ще довго залишатимуться найскладнішими в усьому комплексі зовнішньополітичних відносин нашої держави.

У світлі викладеного бачимо, з одного боку Росія прагне втримати Україну в зоні свого економічного та політичного впливу, а з іншого розширений Євросоюз зацікавлений у стабілізації та демократизації своєї нової східної периферії, не будучи, однак, готовим навіть і в середньостроковій перспективі до її інституціонального поглинання. Так, Україна відчуває обопільний вплив на «спільне близьке зарубіжжя» з боку Росії та Євросоюзу [7, с.159].

За дискусіями навколо участі України в різних інтеграційних об’єднаннях, зауважує директор інституту економічних

досліджень та політичних консультацій І.Бурковський, залишаються поза увагою кілька важливих питань загального характеру. Тим часом, саме відповіді на ці питання мають стати основою вироблення економічної політики України в цілому та її зовнішньоекономічної компоненти зокрема, – адже без формування цілісного та реалістичного бачення проблем, які стоять перед Україною у глобалізованому світі, дуже важко приймати адекватні рішення, насамперед, стратегічні. Саме ця проблема – вироблення адекватних тактичних і стратегічних відповідей на виклики глобалізації – сьогодні залишається поза увагою урядовців, політиків і, на жаль, експертного співтовариства України. Йдеться не про традиційні дискусії “географічного характеру” щодо позиції України стосовно тих чи інших регіональних політичних та економічних проблем. Йдеться про більш загальні аспекти стратегічної поведінки України у глобалізованому світі. Можна стверджувати, що базовою рисою соціально-економічного розвитку України буде швидке зростання міжнародної відкритості економіки та суспільства в цілому. На практиці це означатиме зростання впливу економічних і політичних процесів на внутрішню соціально-економічну динаміку країни, природа та динаміка яких визначається чинниками, що лежать за межами її території та її можливостей нейтралізувати згаданий вплив. Отже, необхідно усвідомити та брати до уваги, що сьогодні вироблення та реалізація відповідної економічної політики України здійснюється за умов певних міжнародних обмежень. Очевидно, що така ситуація зумовлює потребу налагодження та підтримки процесу, який має охоплювати, по-перше, аналіз сучасних світогосподарських тенденцій; по-друге, виокремлення тих проблем, які в цьому контексті має вирішувати Україна; по-третє, вироблення та імплементацію відповідних заходів. Ця логіка є зрозумілою, але її практичне застосування, своєю чергою, потребує насамперед якісно нового мислення урядовців і політиків. Можна стверджувати, що можливості України в середньо- та довгостроковій перспективі залежать від того, як швидко та адекватно українська політична еліта та урядовці навчаться мислити глобально. Саме цей процес “глобалізації” мислення та поведінки національної еліти є за своїм змістом і наслідками справжньою революцією, без якої марно сподіватися на так званий “український прорив” [9, с.54].

Слід визнати, українську геостратегію характеризують дві основні парадигми – євразійська та євроатлантична, адже специфіка геополітичних координат України полягає в її належності водночас до двох регіонів Європи та Євразії. Сьогодні Україна шукає своє місце в багаторівневій ієрархічній будові міжнародної системи. Позиція України є вирішальною для формування архітектури цієї системи не тільки на регіональному, але й на глобальному рівнях.

Висловивши своє бачення даних інтеграційних процесів України на снові аналізу особливостей взаємодії з такими угрупованнями як ЄС та ЄЕП та їх впливу на українську економіку, дасть змогу розширити наукову базу для подальшого вивчення окресленої проблематики.

Список використаних джерел:

1. Гальчинський А. У Європу через політику самоствердження // День. – 2004. – 12 червня.
2. Пирожков С., Прейгер Д., Малярчук І. Проблеми реалізації транзитного потенціалу України у контексті розширення ЄС і формування ЄЕП // Економіка України. – 2005. – №3. – С.19.
3. Работяжев Н. Украина между Россией и Западом: опыт геополитического анализа // Мировая экономика и международные отношения. – 2008. – №9. – С.75-83.
4. Черник П. Загальні риси геополітичного положення України // Число Ї. – 2005. – №39. – С.45.
5. Удовенко Г. Інтерв'ю Європейська Україна відроджується у складних умовах // Економічний часопис-XXI. – 2008. – №9-10. – С.4.
6. Сірук М. Нові інструменти європеїзації. Чи скористається ними Україна для реального наближення до ЄС // День. – 2009. – №77. – 13 травня.
7. Шеретюк О. Українсько-російські відносини в контексті євро інтеграційної політики України // Політичний менеджмент. – 2008. – №3. – С.157-164.
8. Грицаєнко І. Економічний прагматизм як домінанта інвестиційної політики України в інтеграційних процесах // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №2. – С.5-10.
9. Бурковський І. Україна: зауваження до дискусій навколо СОТ, ЄС та ЄЕП // Національна безпека і оборона. – 2007. – С.54-55.